DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-85
УДК 378.147

Сакалюк О.П., Стефунько Л.І.
Київський університет імені Бориса Грінченка

СКЛАДОВІ КОМПОНЕНТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті розглянуто складові компоненти підготовки майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання у початковій школі; зазначено, що одним із напрямків реформування сучасної освіти є використання у навчально-виховному процесі інтеграції знань, а підготовка майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання є невід'ємною частиною професійної підготовки вчителя початкової школи; виокремлено такі складові компоненти підготовки майбутніх вчителів початкової школи, як: мотиваційно-ціннісний, науково-теоретичний, особистісно-процесуальний, творчо-креативний, рефлексивно-оцінювальний. Також проаналізовано сутність й методичні особливості формування кожного із компонентів. У статті підкреслено, що визначення, розгляд і формування складових компонентів готовності майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання сприяють їх професійному становленню, а в подальшому – ефективності цілісного, всебічного і компетентнісного розвитку учнів початкових класів.

Ключові слова: готовність, інтегроване навчання, інтеграція, початкова школа, майбутній учитель.

Sakaliuk Olena, Stefunko Lilia
Borys Grinchenko Kyiv University

COMPONENT COMPONENTS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR IMPLEMENTATION OF INTEGRATED LEARNING IN PRIMARY SCHOOL

Summary. The components of preparation of future teachers for realization of the integrated education in primary school are considered in the article; noted that one of the directions of reforming modern education is the use of knowledge integration in the educational process, and the preparation of future teachers for the implementation of integrated education is an integral part of the vocational training of elementary school teachers; The following components of the preparation of future primary school teachers are distinguished: motivational-value, scientific-theoretical, personal-procedural, creative-creative, reflexive-evaluative. The essence and methodological features of the formation of each of the components are also analyzed. The article emphasizes that identifying, reviewing and shaping the components of future teachers' readiness for integrated learning contribute to their professional development, and in the future, the effectiveness of holistic, comprehensive and competent development of elementary students. Particular attention is paid to the formation of the teacher's willingness to implement various forms of integrated learning, the main of which is the integrated lesson. It is noted that the preparation and conduct of an integrated lesson in elementary school is a product of the teacher's creative activity and a manifestation of his personal and procedural level of professional readiness. It is concluded that the identification, consideration and formation of components of the readiness of future teachers to implement integrated learning contribute to their professional development, and in the future – the effectiveness of holistic, comprehensive and competent development of elementary students. The purpose of integrated learning is also emphasized – the formation of a holistic worldview about the surrounding world from the younger students, activation of their cognitive activity; improving the quality of assimilation of perceived material; creating a creative atmosphere in the classroom; formation of skills of independent and collective work during educational process in elementary school.

Keywords: readiness, integrated learning, integration, elementary school, future teacher.

Постановка проблеми. Глобалізаційні економічні, культурні і соціально-політичні процеси сучасності, швидка зміна ідей, знань, технологій, суцільна інформатизація суспільства мотивують формування «розумної, інноваційної, демократичної й самодостатньої Людини, для якої отримання знань буде сутнісною рисою способу життя, яка здатна діяти на основі отриманих знань, а також практичного їх використання» [10, с. 114]. Все це ставить нові вимоги перед сучасною школою, зокрема системою вищої і початкової освіти, яка перебуває в стадії еволюційного переходу до компетентнісного навчання.

Одним із напрямків реформування є використання у навчально-виховному процесі інтеграції знань. Необхідність інтегрованого навчання як інноваційного явища викликане нагальною потребою формування інтегративного типу мислення у сьогоднішніх школярів з метою подальшої їх успішної адаптації в реальних конкурентних умовах. Ідея інтеграції закладена в основу побудови Нової української школи. У науковій, методичній і практичних сферах затребуваними нині є дослідження сутності інтеграції та інтегрованого навчання в освітній галузі, його видів, методики та форм реалізації. Не менш важливим постає питання про підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів, які могли б ефективно здійснювати інтеграцію знань у початкових класах, зокрема, визначення, розгляд і формування складових компонентів готовності майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання у початковій школі та розробки відповідного методичного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості теорії й практики інтегрованого навчання висвітлені в нормативних, наукових та навчально-методичних джерелах. Зокрема, засадничі питання інтеграції в освіті відображені у Законі України «Про освіту», Державних

© Сакалюк О.П., Стефунько Л.І., 2020

стандартах, навчальних програмах початкової школи. Наукові основи інтегрованого навчання містяться у працях класиків педагогіки Я. Коменського, К. Ушинського, а також сучасних українських дослідників М. Арцишевської, А. Бабенка, С. Гончаренка, І. Козловської, Л. Майданюк, Е. Носенко, О. Петрук, О. Онопрієнко та ін.

Нормативні положення щодо підготовки майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання у початковій школі висвітлені у Стандарті вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта», змістово-методичному забезпеченні ціннісно орієнтованого інтегрованого навчання за програмою «Початкова школа: освіта для життя», Концепції розвитку педагогічної освіти. Цій тематиці присвячена низка наукових праць українських вчених, серед яких зокрема, С. Данильченко, Л. Дубровської та В. Дубровського, О. Іонової та Н. Сінопальнікової, А. Клочко, Р. Моцика, О. Муращенко, Т. Шанскової та ін.

Зацікавленість наукових працівників, викладачів закладів вищої освіти, учителів початкових класів до ідеї використання інтегрованого підходу та розширення спектру задач, які ставить сучасна наука і щоденне життя, зокрема, в плані ефективної підготовки майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання у початковій школі, вказують на актуальність проблематики й широкий простір для наукових, методичних і практичних досліджень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У педагогічних джерелах достатньо повно досліджені питання сутності процесів інтеграції та інтегрованого навчання у початковій ланці освіти, визначені критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання, тоді як фактичний стан і перспективні напрямки такої готовності, зокрема, визначення, розгляд і формування складових компонентів готовності майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання та їх навчально-методичне забезпечення потребують постійної творчої уваги.

Мета статті – визначення й розгляд компонентів підготовки майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання є невід'ємною частиною професійної підготовки вчителя початкової школи. Творчо опрацювавши науково-методичні джерела, серед яких, зокрема, результати дослідження О. Олійник [9, с. 65–66], до складових її компонентів віднесемо: мотиваційно-ціннісний, науково-теоретичний, особистісно-процесуальний, творчо-креативний, рефлексивно-оцінювальний. Проаналізуємо детальніше ці структурні частини.

Мотиваційно-ціннісний компонент готовності майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання у початковій школі передбачає формування здатності стимулювати учнів до сприйняття і роботи з інтегрованим матеріалом. Засобами реалізації виступають: педагогіка партнерства, суть якої, як зазначає, В. Волкова, «допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками» [2] і забезпечення суб'єктності школяра.

Суб'єктність учня початкової школи в процесі інтегрованого вивчення навчальних предметів забезпечується креативними видами навчальної діяльності. З-поміж форм партнерської взаємодії та суб'єктної зайнятості дітей ефективними є такі доручення учням: провести один із фрагментів інтегрованого уроку, організувати роботу навчальної групи, проконсультувати колегу, підготувати матеріал і виступити з інформацією, підготувати та провести міжпредметну естафету, вікторину, конкурс, відшукати інформацію в Інтернет-мережі, пізнавальну гру, налаштувати онлайн-спілкування.

Науково-теоретичний компонент підготовки майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання у початкових класах полягає у засвоєнні теоретичних основ інтеграції знань і методичних особливостей здійснення інтегрованого навчання. Охарактеризуємо суть понять «інтеграція», «інтегрований підхід», «інтегроване навчання».

Інтеграцію треба розглядати, по-перше, як багатоаспектне, синергетичне поняття, що передбачає «об'єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин та елементів системи на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності» [5], по-друге, як доцільно організовану, структуровану наукову систему, яка сприяє перебігу пізнавального процесу, по-третє, як засіб формування цілісного розуміння світу [1, с. 18]. Суть інтегрованого підходу до вивчення навчального предмета у початковій школі полягає у встановленні зв'язків між програмовими знаннями на основі дидактичного обґрунтування та перетворення реально існуючих взаємозалежностей між предметними поняттями й процесами, а також іншими навчальними предметами. Інтегрований підхід, як стверджує О. Любарська, створює можливості для системної організації навчальної праці школярів та економії навчального часу [8, с. 22]. Під «інтегрованим навчанням» розуміють навчання, яке базується на комплексному підході до навчально-виховної діяльності і передбачає відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного і всебічного вивчення важливих наскрізних тем [3, с. 15; 5]. Ефективними формами інтегрованого навчання виступають: інтегровані освітні галузі, інтегровані навчальні предмети, інтегровані навчальні курси, інтегровані уроки, міжпредметні та проблемні навчальні проєкти, інтегровані позаурочні заходи, інтегровані тематичні місячники, тижні, дні.

Особистісно-процесуальний компонент професійної готовності вчителя полягає у вмінні впроваджувати різні форми інтегрованого навчання, основною з яких є інтегрований урок. Інтегрованим уроком називають будь-який структурований урок, для досягнення мети якого використовуються знання, вміння та висновки навчальної теми, різних тем навчального предмета або різних предметних галузей знань [6]. Метою інтегрованих уроків, як зазначає академік НАПН України О. Савченко, є створення передумов для різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивного емоційного ставлення до пізнання [4, с. 55]. У методичних джерелах існують різні підходи

Рис. 1. Символічне «гроно» поняття «фізичний розвиток»

Джерело: розроблено автором Стефунько Л.І.

до класифікації інтегрованих уроків. Серед найбільш затребуваних, наприклад під час вивчення математики в початковій школі, виділимо такі типи інтегрованих уроків: традиційний інтегрований урок; бінарний урок, що передбачає концептуальне поєднання подібних декількох предметів для поглибленого вивчення пізнавальної проблеми, послідовний взаємозв'язаний перехід від однієї структурної частини до іншої, який здійснюють два або більше вчителів; урок з використанням інтегративних схем, фрагментів інтегрованого навчання та міжпредметних зв'язків; внутрішньопредметний інтегрований урок; міжпредметний інтегрований урок.

Інтегрований урок вимагає від педагога ретельної підготовки, професійної майстерності та натхнення особистісного спілкування. Структура і, власне, проведення інтегрованого уроку в початковій школі є продуктом творчої діяльності вчителя і виявом його особистісно-процесуального рівня професійної готовності. Наприклад, інтегрований урок математики, образотворчого мистецтва і курсу «Я досліджую світ» у 1-му класі за темою «Утворення числа 6» тематичного дня «Ігри» [7] учитель може класифікувати як урок формування компетентностей учнів, передбачивши, зокрема, формування: математичної, що виявляється в умінні записувати, утворювати і читати числа 1-6, порівнювати числа в межах 6, на основі відомостей про склад чисел від 1 до 6 утворювати відповідні рівності, співвідносити натуральне число з кількістю реальних предметів, розпізнавати геометричні фігури і створювати їх моделі з підручних засобів; здатність спілкуватися рідною українською мовою; соціальної – толерантна поведінка у колективі; екологічної – потреба берегти природу; культурно-мистецької – виконання малюнків; громадянської – опанування українською народною символікою.

Творчо-креативний компонент готовності майбутніх учителів залежать від бажання і вміння синтезувати відповідний зміст певного предмета й інших дисциплін, що справді органічно пов'язані між собою. Ефективним засобом його реалізації в умовах сучасного інформаційного суспільства виступає використання інноваційних технологій і новітніх методик, серед яких: технології проблемного і проєктного навчання, інтерактивні й інформаційно-комунікаційні технології, ігрові технології та ін.

Ефективним компонентом інтегрованого уроку з фізичної культури і курсу «Я досліджую світ» у 2-му класі за темою «Індивідуальні особливості росту й розвитку учнів» є дидактична гра «Гронування» (Символічне «гроно» поняття «фізичний розвиток» зображене на рис. 1).

Рефлексивно-оцінювальний компонент готовності майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання яскраво демонструється в умовах Нової української школи, де інтегроване навчання розглядається з позицій тематичного і діяльнісного підходів [5].

Висновки і пропозиції. Визначення і розгляд складових компонентів готовності майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання у початковій школі й розробка відповідного навчально-методичного забезпечення сприяють їх професійному становленню, а в подальшому – ефективності цілісного, всебічного і компетентнісного розвитку учнів початкових класів.

Перспективи подальших досліджень, на нашу думку, пов'язані з виробленням цілісної науково-педагогічної системи підготовки майбутніх учителів до реалізації інтегрованого навчання у початковій школі, яка б відповідала вимогам сьогодення, удосконаленням методики інтегрованого уроку, систематизацією напрацьованого педагогічного досвіду.

Список літератури:

1. Арцишевська М.Р. Теоретико-методичні засади інтеграції знань про суспільство у змісті шкільної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук :13.00.09. Київ : Інститут педагогіки АПН України, 2000. 20 с.
2. Волкова В. Організація навчально-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства в умовах реалізації Концепції Нової української школи. URL: https://naurok.com.ua/organizaciya-navchalno-vihovnogo-procesu-na-zasadah-pedagogiki-partnerstva-v-umovah-realizaci-koncepci-novo-ukra-nsko-shkoli-5829.html (дата звернення: 29.02.2020).
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Зайцева Л. Інтегрований підхід: сутність та можливість впровадження в дошкільній освіті. *Молодь і ринок.* 2011. № 12(83). С. 55–58.
5. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи. URL: http://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/ (дата звернення: 29.02.2020).
6. Інтегроване навчання як засіб формування інтегративного мислення учнів. URL: http://obolon9.ucoz.com/shkilne_zhittja/onlajn_konfer/2.pdf (дата звернення: 29.02.2020).
7. Інтегрований урок з математики. НУШ. Тема тижня: «Ігри». Утворення числа 6. URL: https://naurok.com.ua/integrovaniy-urok-z-matematiki-nush-tema-tizhnya-igri-utvorennya-chisla-6-65285.html (дата звернення: 29.02.2020).
8. Любарська О.М. Інтеграційні процеси в освіті. Психолого-педагогічні та лінгвістичні аспекти викладання мовознавчих дисциплін у вищій та середній школі : збірник доповідей міжвузівської конференції. Миколаїв, 1998. С. 20–24.

9. Олійник О. Модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування конструктивних умінь молодших школярів. *Наукові записки. Серія : педагогіка*. 2017. № 1. С. 37–42.
10. Шийка С.В. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб удосконалення традиційної методики навчання української мови за професійним спрямуванням. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 59, № 3. С. 114–125. URL: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt

References:

1. Artsyshevska, M.R. (2000). Teoretyko-metodychni zasady intehratsii znan pro suspilstvo u zmisti shkilnoi osvity [Theoretical and methodological principles of integration of knowledge about society in the content of school education] (PhD Thesis). Kyiv: Instytut pedahohiky APN Ukrainy.
2. Volkova, V. Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu na zasadakh pedahohiky partnerstva v umovakh realizatsii Kontseptsii Novoi ukrainskoi shkoly [Organization of educational process on the basis of partnership pedagogy in the conditions of realization of the New Ukrainian School Concept]. Available at: https://naurok.com.ua/organizaciya-navchalno-vihovnogo-procesu-na-zasadah-pedagogiki-partnerstva-v-umovah-realizaci-koncepci-novo-ukra-nsko-shkoli-5829.html (accessed: 29.02.2020).
3. Kremen, V.H. (2008). Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. Kyiv: Yurinkom Inter.
4. Zaitseva, L. (2011). Intehrovanyi pidkhid: sutnist ta mozhlyvist vprovadzhennia v doshkilnii osviti [An Integrated Approach: The Essence and Possibility of Implementation in Preschool Education]. *Molod i rynok,* no. 12(83), pp. 55–58.
5. Intehrovane navchannia: tematychnyi i diialnisnyi pidkhody [Integrated learning: thematic and action based approaches]. Available at: http://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/ (accessed: 29.02.2020).
6. Intehrovane navchannia yak zasib formuvannia intehratyvnoho myslennia uchniv [Integrated learning as a means of forming students' integrative thinking]. Available at: http://obolon9.ucoz.com/shkilne_zhittja/onlajn_konfer/2.pdf (accessed: 29.02.2020).
7. Intehrovanyi urok z matematyky. NUSh. Tema tyzhnia : «Ihry». Utvorennia chysla 6 [Integrated math lesson. NUSH. Theme of the week: Games. Formation of number 6]. Available at: https://naurok.com.ua/integrovaniy-urok-z-matematiki-nush-tema-tizhnya-igri-utvorennya-chisla-6-65285.html (accessed: 29.02.2020).
8. Liubarska, O.M. (1998). Intehratsiini protsesy v osviti [Intehratsiini protsesy in the dawn]. Psykholoho-pedahohichni ta linhvistychni aspekty vykladannia movoznavchykh dystsyplin u vyshchii ta serednii shkoli [Psychological-pedagogical and linguistic aspects of teaching linguistics in high school and high school]. Mykolaiv, pp. 20–24.
9. Oliinyk, O. (2017). Model pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly do formuvannia konstruktyvnykh umin molodshykh shkoliariv [Model of preparation of future elementary school teachers for formation of constructive skills of younger students]. *Naukovi zapysky, Seriia: pedahohika*, no. № 1, pp. 37–42.
10. Shyika, S.V. (2017). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii yak zasib udoskonalennia tradytsiinoi metodyky navchannia ukrainskoi movy za profesiinym spriamuvanniam. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information and communication technologies as a means of improvement of traditional methods of teaching ukrainian in professional purpose]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, vol. 59, no. 3, pp. 114–125. Availableat: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt (accessed: 29.02.2020).